

Tiede ja fenomenologia luovasti sotajalalla

■ Jukka Määttänen

Mielenkiintoisessa artikkelissaan ”Voisivatko fyysikotkin ymmärtää fenomenologiaa?” (*Tieteessä tapahtuu* 8/2011) Eero Rauhala tarjoaa fenomenologiaa täydentäväksi näkökulmaksi niille, joiden mielestä fysiikka, luonnontiede ja tieteellinen maailmankuva yleensä eivät riitä käsitykseksi todellisuudesta.

Fenomenologian kannalta tieteen vakavin rajoitus on pitäytyminen niin sanottuun luonnolliseen asenteeseen, joka olettaa todellisen maailman annetuksi sellaisenaan, ihmisestä riippumatta. Fenomenologialle ei sitä vastoin ole mitään valmista maailmaa annettuna meistä riippumatta, vaan maailma näyttäytyy meille vain sellaisena kuin tietoisuutemme potentiaali sallii. Emme ole ulkopuolisia havaitsijoita, vaan muodostamme maailman kanssa vuorovaikutussuhteen, jossa muutokset kummalla hyvänsä puolella heijastuvat välittömästi toisiinsa.

Jos olen oikein tulkinnut fenomenologiaa, voidaan tieteen suosima luonnollinen asenne samastaa kvanttifysiikasta tuttuun hiukkaskuvaan ja fenomenologinen asenne puolestaan aaltokuvaan. Hiukkaskuva (luonnollinen asenne) on avaruuslähtöinen ja edellyttää riippumatonta maailmaa, jossa solidit objektit ovat keskenään jukstapositionissa (vierekkäin). Tässä maailmassa vallitsee aristoteelinen, formaali ja diskreetti (erotteleva) logiikka. Objektien paikka ja nopeus ovat yksikäsitteisesti määrättyt joka hetki. Kausaliteetti on tiukasti deterministinen, syy ja vaikutus ovat nähtävissä sekä esineellistettävissä.

Aaltokuva (fenomenologinen asenne) on aika-lähtöinen, eikä enää puhuta solideista objekteista, vaan prosesseista tai systeemeistä, joiden osapuolet ovat energiatasapainon puitteissa superpositiossa (päällekkäin). Itse asiassa juuri energiatasapaino on vallitseva, aktuaalinen, kontinuoosi (yhdistävä) logiikka, jota filosofian historia kutsuu nimellä *coincidentia oppositorum* (vastakohtien yhteenlankeaminen). Objektien tilan määrää Heisenbergin epätarkkuusperiaate: jos paikka

määritetään, sulkeutuu nopeuden (liikemäärän) määrittämisen mahdollisuus pois ja kääntäen. Kausaliteetti ei ole deterministinen, vaan tilastollinen, yksittäiset syyt ja vaikutukset eivät enää ole erotettavissa, saati esineellistettävissä, koska syyt muuttuvat vaikutuksiksi, ja kääntäen, liian nopeasti.

Kööpenhaminalaisen tulkinnan mukaan kvanttifysiikassa hiukkaskuva ja aaltokuva sulkevat toisensa pois, mutta silti molempia tarvitaan. Näin on tietysti myös vastaavien logiikoiden laita, ristiriidan kieltävä logiikka sulkee pois ristiriitaa (eli energiatasapainoa) nimenomaan edellyttävän logiikan ja kääntäen.

Väitän, että molempia näitä kahta toisensa pois-sulkevaa logiikkaa tarvitaan, mikä siis Rauhalan kielenkäytössä merkitsisi, että luonnollinen asenne vaatii vastapoolikseen fenomenologisen näkökannan. Kysymys ei ole lauhasta yhteistyöstä, vaan on avoimesti myönnettävä, että yhdistyminen poissulkemisen kautta merkitsee, jollei nyt sotatilaa, niin ainakin pysyvää intressiristiriitaa. Eli juuri siitä, mistä energiatasapainossakin on kysymys.

Valaiseva esimerkki on Kari Enqvistin ja Juha Himangan kiista siitä, kiertääkö Maa Aurinkoa vai Aurinko Maata. Ennakkoluulottomalle tarkastelijalle on täysin selvää, että omalta kannaltaan kumpikin on oikeassa ja voi perustella kantaansa aivan uskottavasti. Puhtaasti liikkeen kannalta on aivan yhdentekevää, kumman sanotaan kiertävän kumpaa. Liikkeen suhteellisuus määrää, että kiertosuunta muuttuu päinvastaiseksi, kun siirrytään tulkinnasta ”Aurinko kiertää Maata” tulkintaan ”Maa kiertää Aurinkoa”. Aivan vastaavasti liikkeen suunta muuttuu päinvastaiseksi, kun vaikkapa siirrytään tulkinnasta ”Matkustan Turkuun päin” tulkintaan ”Turku matkustaa minuun päin”. Tapahtuma on yksi ja sama; sille vain on kaksi toisensa poissulkevaa tulkintaa. Mutta siitähän *coincidentia oppositorum* -logiikassa juuri on kysymys.

Kirjoittaja on toimittaja ja kulttuurikriitikko.